

ОЛГА САВИЋ

Б Е Л А Н О В И Ц А*

ПОЛОЖАЈ И РАЗВОЈ

Белановица и њена околина леже у области званој Качер, која се налази у северној Србији и протеже између Венчаца и Букуче на северу и Рудника на југу. И сам Качер чини крајњу западну границу Шумадије према Колубари. У горњем Качеру „су облици рељефа оштрији, долине су клисурасте и кратке, а косе кратке и стрме. Доњи Качер има међутим блаже облике, шире и дуже долине косе благих нагиба које понекад прелазе у таласасту раван“. Односно, доњи Качер, где се налази и Белановица, је по облицима веома сличан ниској Шумадији, од које га одвајају висови Шутице, Орловице и Вагана. Док су планински масиви углавном по ободу, сама висораван је састављена из низа заравњених коса на чијим се теменима налазе засеоци, а одвајају их дубље или плиће долине (2, с. 742)

Систем качерских заравни и површи које чине основне црте рељефа поређане су степенасто од југа према северу, међутим главне речне долине које теку кроз ову област управљене су од истока према западу (1, с. 286). Композитна долина Качера, који се пружа од истока према западу у свом горњем делу, везује, како каже Јовановић, босутски неогени ров и белановачку неогену котлину, док доњи део долине лактасто скреће на југ (Аџинопољска котлина) па затим опет на запад (1).

Главна река Качер, по којој је област и добила име, тече од истока према западу а њене најзначајније притоке у овом делу долине, Берисава и Белановица теку од северозапада према југу и на тај начин чине да цела територија и насеља доњег Качера гравитирају ка Белановици.

Белановица лежи „у дну колубарске депресије“ (1, с. 282—283), на надморској висини 200—220 м западно од речице Белановице а северно од њеног ушћа у Качер, а распоређена је дуж старог пута Београд — Рудник. Варошица се разликује по положају од околних сеоских насеља развијеног типа тиме што је груписано друмско насеље збијеног типа. Ово је предодредило да Белановица преузме на себе

* Прикупљање теренских података и прва обрада материјала вршена је у тону израде Генералног урбанистичног плана Белановице у којој је аутор учествовала као спољни сарадник Југословенског института за урбанизам и становање.

улогу средишта, односно централног места за извештан број насеља у околини. Та су насеља због непогодних саобраћајница, конфигурације терена и разбијености у више заселака имала потребу за мањим централним местом — варошицом — за обављање неких услужних делатности. Потреба за мањим средиштима била је у Качеру потенцирана и тиме што су везе са Рудником, њиховим среским средиштем биле веома отежане (19, с. 7).

Треба истаћи сличност између Љига, средишта општине у којој се налази Белановица, и Белановице. Оба ова насеља су настала из потребе за мањим локалним средиштима у средини где су сеоска насеља не само подељена у засеоке, него су и поједине куће у засеоцима понекад прилично удаљене. Но истовремено треба указати и на разлике. Док је Љиг данас на значајној саобраћајници и тиме у знатно повољнијем положају за развој и одржавање постојећих функција, Белановица се развила на старом путу Београд — Рудник који данас нема некадашњи значај у модерном моторном саобраћају.

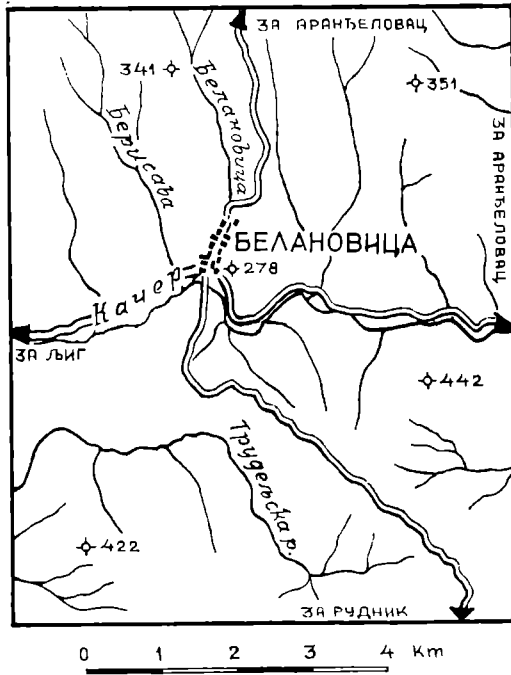
Белановица има периферан положај у односу на главне и савремене саобраћајнице — друмске комуникације. Ибарска магистрала је удаљена 15 км од Белановице. То је засад најповољнија веза овог насеља са осталим деловима Србије пошто је Белановица повезана асфалтним путем трећег реда са овом магистралом. То су уједно два најважнија пута на територији општине који међусобно повезују Белановицу и Љиг, а преко њих је Белановица везана и за сва важнија градска насеља у околини.

Поред ових савремених саобраћајница, постоје и лошији и често непроходни путеви који повезују Белановицу са околним градским варошким центрима и који су некад имали знатно важнију улогу у саобраћају. Белановица је права друмска раскрсница иако је квалитет путева који се у њој стичу веома лош. Пут према Брајковцу — Лазаревцу дуг 25 км је у ствари најкраћа веза са Београдом, али је готово непроходан. За Аранђеловац је везују два пута. Један иде преко Вагана и Партизана у дужини од 24 км, а други, такође тешко проходан, иде долином Качера и огранцима Букуље и нешто је краћи. Најзад, пут према Југу, према Руднику, дужине око 19 км је такође веома лош. Овај пут од Рудника преко Белановице до Партизана је некадашњи пут Рудник — Београд, који је данас у ери модерног саобраћаја без неке значајније функције. Ова два пута према Аранђеловцу, иако у лошем стању, повезују Белановицу са источне стране са другом значајнијом саобраћајницом која повезује Шумадију са Београдом; то је модерна саобраћајница Аранђеловац — Београд.

Зона која гравитира Белановици је релативно густо насељена и представљена је углавном већим насељима са преко 800 становника (просечно 892), што није случај са западним делом општине Љиг. Просек општине у целини износи 746 становника по насељу без Белановице и Љига, а 756 становника по насељу са ове две варошице.

Белановица припада групи мањих насеља општине. Од 1948. до 1961. године становништво Белановице је опадало да би последњих десет година забележило мањи пораст (види табелу 1). Посебно је интересантно како и зашто је ово насеље добило одлике варошице, док су остала околна насеља већа по броју становника, остала и даље

сеоска насеља са изразито пољопривредном функцијом. Да би се ово разумело треба узети у обзир главне карактеристике њеног географског положаја, неке особине пејзажа овог краја а истовремено и сам процес урбанизације који је почео да се осећа на територији Србије заједно са њеним општим привредним и друштвеним развојем почев од друге половине 19 века, а нарочито је интензиван после другог светског рата.

Положај Белановице

Пластика земљишта, разбијеност сеоских насеља и удаљеност преко 20 км од већих и важнијих градских насеља (напр. Аранђеловац преко 24 км), лоше везе са среским средиштем и положај на раскрсници некад значајног рудничког пута са путем што води долином Качера — све је то нужно утицало на појаву и развој примарног средишта-варошице и то у засеоку једног од највећих сеоских насеља, Калањевцу. Зачетак варошице налазио се на готово подједнаком одстојању од свих осталих сеоских насеља којима је требало да служи. Будући да се варошица зачала дуж главне тадашње саобраћајнице правца север — југ и сама добија облик друмског насеља издуженог у истом правцу и тај свој облик задржава и данас.

Калањевци, у чијем је атару настала Белановица, је село на прелазу из старовлашког у шумадијски тип и има четири засеока: Медевац, Средину села, Белановицу и Берисаву (2, с. 812). Порекло Ка-

лањевца односно сам зачетак насеља везује се за једну од бачија којих је било доста у околини Рудника једног од најстаријих насеља у Качеру (4). Само је претпоставка да се Калањевци први пут помињу на Ебшелвицовој карти уз извештај грофа Најперга у доба аустријске окупације Србије, јер је на овој карти приказан већи број насеља него у попису насељених и ненасељених места који је уз њу приложен и где се ово насеље не помиње (3, с. 15 и 26).

Калањевци се помињу и у народној поезији из 1815. г. (4). Најзад, насеље се помиње и по ослобођењу Србије од Турака када се налази у рудничком округу. Дајући опис рудничке нахије 1829. г. **О. Д. Пирх** помиње Берисаву и Калањевце као 2 засебна насеља (17, с. 220) а као одвојена насеља помињу се и у првом попису домова и арачких глава из 1818., 1819, и 1822. г. (20, с. 456,494 и 539) По подели на окружја из 1866. г. Калањевци заједно са суседним селом Живковци чине општину Живковачку (21, с. 227), а у опису рудничког округа **Ј. Мишковић** бележи да је 1872. г. општина Калањевци обухватала следећа села: Калањевци, Живковци, Пољанице, Шутци, Босућа, Драгољ, Трудељ и Козељ (18, с. 195). Новом административном поделом 1890. године Калањевци, који су се до тада јаче развили и постали бројнији од суседног села Живковци, остају средиште општине којој неко време припадају и Живковци (21, с. 272).

Калањевци нису по броју кућа спадали у бројнија села у Качеру као што то показују пописи одмах по ослобођењу од Турака. У селу се свега 25 кућа 1918., 29 — 1819. и 27 — 1822. г. а заселац Калањеваца Берисава је имао 1818. — 8, 1819. — 8 и 1822. г. 7 кућа. Суседни Живковци, међутим, имају 1818. — 44, 1819. — 54 а 1822. г. — 45 кућа (20, с. 456,494 и 539).

До 1904. године Калањевци надмашују Живковце у броју кућа и постају друго по величини и по броју кућа насеље у Качеру, одмах после Рудника. (Калањевци 163 а Живковци 123 куће). Од 163 куће Калањеваца засеоку Белановици припадало је 1904. године 36 кућа и ту се налазило неколико трговинских и занатских радњи, 2 механе, школа и општинска судница (2, с. 812).

Крајем 19. века Калањевци не постају само најбројније насеље у срезу Качерском него добијају и право на одржавање вашара. У селу се 27. VIII. 1893. г. одржао вашар на коме је поред 5 механа, 8 дућана било 10 заузетих места за продају робе, као и 12 кола са којих се роба продавала (на четвора кола се крчило пиће, а на осталих осам разни други производи). Од стоке је на том вашару продато највише оваца, а осим тога и извесне количине вина, ракије и јечма (5).

Са јачањем и развојем Калањеваца је јачала и развијала се Белановица. Услови за то јачање су били пут долином реке и додир алувијалне равни и побрђа, што је веома погодан положај како за појаву тако и за развој насеља. Тако Белановица 1884. г. има 236, 1900. — 221, 1905. — 253 а 1910. г. — 285 ст. (9, с. 59).

До средине 19. века на Балканском полуострву је био развијен кирицијски саобраћај са одређеним конацима. Како се Белановица налазила на једном од важнијих путева који је од Рудника среског средишта водио кроз Качер и преко Вагана за Београд, то се

и у њој налазио конак. Конак је вероватно био у механи која је једна од најстаријих зграда у насељу. То је допринело бржем развоју засеока а касније преображају у варошицу (4).

Постепено се врши збијање насеобинског језгра Белановице, јер се у њу стално досељавају трговци и занатлије. Ако се узме да је први привредни објекат била механа уз руднички пут и да је први дућан Калањевац добио још 1820. г., вероватно опет на овом друму (16, с. 326), то је чинило језгро у које се стално досељавало становништво и у коме је доцније подигнута општинска судница, црква 1890. , затим школа и најзад 1893. г. добило је и вашар. Поред првих привредних зграда, постепено се почињу јављати и стамбене зграде и зграде занатлија.

Белановица је средиште живе трговине нарочито после проглашења за варошицу 1901. г. (9, с. 58 и 8,)¹⁾ када добија и право на одржавање пијаце. Тада се развијају и нови занати, поред абацијског и опанчарског који су били заступљени и раније. То све привлачи и већи број земљорадника из околине који се овде насељавају мада се и даље баве претежно земљорадњом. Тако је једна осмина становништва данашње Белановице досељена у то време (в. с. 219)²⁾

У развоју Белановице се издвајају три фазе (4). Прва фаза обухвата стање насеља као засеока села Калањевци и стварање првог привредног језгра и друштвеног центра насеља, (црква, школа, општина). Друга фаза настаје са издвајањем Белановице из Калањеваца у самостално насеље са засебним атаром и то од 1901. г. Трећа фаза у развоју овог насеља је после другог светског рата.

У другој фази развоја долази до важне промене веома значајне за даљи развој и напредовање ове варошице. Подизање пута долином Качера 1907/08. године повезује област Качера за долину Колубаре и представља најкраћу везу између Крагујевца и Ваљева. Тада се насеље почиње да шири изван свог првобитног језгра дуж пута Рудник—Београд и то на запад, према Берисави, али не у већој мери.

Ратне прилике успоравају развој Белановице. Ни после успостављања нове државе њен положај се није ништа битније променио набоље. Ту треба истаћи други моменат веома значајан за њено даље напредовање и развој. После првог светског рата се ствара нова варошица на западу од Белановице, Љиг, који постаје административни центар 1919. године и бива коначно проглашена за варошицу 1922. године. Ово је заједно са већ раније изграђеним путем долином Качера, од пресудног утицаја на смањење гравитационог подручја Белановице, јер изазива стагнацију њеног привредног развоја. Било је покушаја да се значај ове варошице одржи и да се оживи кроз друштво за унапређење Белановице (1924. г.) које у насељу гради купатило, оснива културно просветно друштво, оснива библиотеку

1) По Ј. Павловићу и М. Ранићу Белановица је постала варошица тек 1904 (19, с. 7 и 2, с. 812)

2) Тада се јавља више трговаца. Један од њих је извозио свиње и дебеле волове за Беч. Трговци су били чланови еснафа у Г. Милановцу (4).

са читаоницом, али то све не доводи до већег привредног развоја варошице, јер поред неколико трговина и заната има помена о отварању млина и циглане (4).

Према томе, иако су природни фактори за развој насеља (а то су долина реке и пут који њом води) били веома повољни у ери друмског саобраћаја, за напредовање и ширење Белановице, под утицајем других фактора развој ове варошице најпре застаје а после стагнира. Од фактора који су били пресудни треба најпре истаћи развој Љига и подизање железнице долином Љига за време првог светског рата, што је ову долину учинило привредно и саобраћајно атрактивнијом за насеља Качера и одвојило их од Белановице.

Због тога димензије Белановице остају цело време далеко испод димензија сеоских насеља у њеној најближој околини. Тако 1904. Белановица има 36 кућа, 1910. — 61 домаћинство а 285 становника, 1921. — 195 становника и 1931. — 345 становника. Ако се посматра цео тај период, види се углавном стални пораст становништва, сем у 1921. године што је последица и ратних прилика које су смањиле становништво Белановице за 1/3. После паљења Рудника 1941. године, Белановица је постала средиште качерског среза уместо Рудника. Но добијање ове нове управне функције се није јаче одразило на развој Белановице прво због ратних прилика, а друго што је то било само привремено стање. Једина последица тога је било само незнатно повећање становништва.

ПРИВРЕДА И ДРУГЕ ОДЛИКЕ ДАНАШЊЕ ВАРОШИЦЕ

Трећа фаза у развоју Белановице, социјалистички период, карактерише се у првим годинама социјалистичким развојем пољопривреде, тј. стварањем пољопривредних добара и земљорадничких задруга које су биле битни чиниоци за даљи преображај живота, привредног развоја и изгледа овог насеља. Белановица је била среско средиште све до 1947. године што јој је, у ери централистичке државне управе и централизоване привреде, давало читав низ функција у околини и тиме утицало на повећање броја становништва. Међутим, новом административном поделом 1947. године, Белановица губи статус средишта и те функције прелазе на Љиг због његовог изузетно повољнијег положаја.

Последице тога су да становништво Белановице почиње да опада што се јасно види из прва три послератна пописа. Године 1948. Белановица је имала 422, 1953. год. — 416, а 1961. год. — 344 становника. Између два последња пописа становништво Белановице је опало за 72 лица, тј. просечно 9 становника годишње је одлазило из Белановице, односно број становника 1961. је за једну четвртину мањи него 1953. године. Одлазак оних који су вршили разне управне и друге службе у Белановици није се јаче одразио до пописа 1953. године (свега 6 лица мање него 1948. године) зато што је после укидања среза Белановица задржавала извесну управну функцију. У њој је био формиран месни народни одбор за четири насеља Живковац, Калањевац, Шутце и Белановицу. Године 1955. територија мес-

ног одбора је увећана за још четири насеља. Поред већ поменутих у одбор су улазили и Драгољ, Трудељ, Козељ и Пољаница. Међутим, 1960. године (1. јануара) је Белановица изгубила и своју управну функцију. Она је остала само средиште месне канцеларије чија територија обухвата Белановицу, Живковац, Калањевац и Шутце, односно укупно 3273 становника. Док је бивши срез имао око 30 службеника месна канцеларија запошљава свега 3. Десет пута мањи број лица запослених у овој функцији указује истовремено и на далеко мањи значај и важност ове функције, него што је био раније.

Кретање броја домаћинстава и становништва Белановице је приказано у табели 1, а односи се на период од 1910. до 1971. године тј. на време непосредно после проглашења овог насеља за варошицу па до данас.

Кретање броја становништва показује да је најинтензивнији развој Белановице био од 1921. до 1931. године, а нешто слабији у следећем периоду, што је уско повезано са привредним растом насеља и функционалним развојем варошице. После краћег периода стагнарања од 1948. до 1953. године долази до снажне депопулације

Табела 1

Година	Б р о ј			Пораст или опадање у односу на претходни попис		
	домаћинства	становништва мушких	женских	свега	домаћинства	становништва
1910.	61	172	113	285	—	—
1921.	55	92	102	194	— 6	— 91
1931.	92	186	159	344	— 37	150
1948.	117	217	205	422	25	78
1953.	118	213	203	416	— 1	— 6
1961.	154	171	173	344	16	— 72
1971.	164	—	—	371	30	27

од 1953. до 1961. године кад се становништво смањује за четвртину. Ово је такође одраз смањивања значаја и потпуног губљења неких функција у варошици и опадања значаја варошице као централног места. Међутим, последњих десет година показују поновни пораст становништва, мада не тако велики, што указује на стабилизацију привреде и функција овог насеља и на његов даљи развој. Варошица је после губљења неких ранијих функција, усмерила свој развој у другом правцу и на тај начин постала опет атрактивно насеље за ближу околину, а то се одмах одразило и на број њеног становништва.

Економска структура становништва Белановице 1971. године показана је у табели 2. (23).

Табела 2

Укупно становништво	свега	А н т и в н о							
		инд. и рудар.	пољоприв.	саобраћај	трг. и угост.	занатство	комунал. делат.	службе држ. и друш. култура	соц.делат.
373	141	1	42	4	32	22	5	3	30

Учешће појединих делатности у укупном и активном становништву Белановице је следеће:

	% од укупног становништва	% од активног становништва
пољопривреда	11,26	29,78
трговина и угост.	8,84	22,62
култур, и соц. дел.	8,04	21,27
занатство	5,89	15,60
стамбено—комунал.	1,34	3,54
саобраћај	1,07	2,83
држ. и друштв. дел.	0,80	2,12
индустр. и рудар.	0,26	0,70

По попису од 1961. г. (22) пољопривредно становништво је чинило 13,08% укупног становништва Белановице, а занатлија је било 5,80%. На трговину и угоститељство отпадало је 4,07%, на културно-просветне делатности 6,36%, државну управу 3,19%, здравство 2,90%, саобраћај 1,16%, рударство 0,58% а на индустрију свега 0,20%. Доста велики проценат чинило је становништво ван делатности и то лица са личним приходом 8,16% а издржавана лица су чинила више од половине становништва Белановице 52,03%. У односу на укупно становништво Белановица је 1961. године имала више од пола неактивног становништва. Структура активног становништва јој је давала пољопривредно-занатски карактер, јер је 32,84% активног становништва радило у пољопривреди а 14,59% у занатству, што је заједно чинило 47,43% тј. скоро половину активног становништва варошице. Остале делатности су запошљавале следећи проценат активног становништва: култура и просвета 16,05%, управа 8,02%, здравство 7,29%, саобраћај 2,18%, рударство и шумарство 1,45% и индустрија 0,75%.

Упоређење ова два пописа показује да је пољопривредно становништво опало а да је истовремено порастао значај трговине и угоститељства, чије је учешће сада скоро двоструко веће. Код занатства је забележен само минималан пораст. Код културе и социјалних делатности има минималних промена: оне обаде приказане заједно у последњем попису запошљавају 8,04% укупног становништва што је само нешто ниже него 1961. г.

Нешто веће опадање изражено је код индустрије и рударства, код саобраћаја, али је најјаче опао значај државне управе у структури укупног становништва.

Истовремено са променом структуре запосленог становништва дошло је и до повећања броја лица са личним примањима и издржаваних лица. Ово се види и из чињенице да је број активног становништва од 1961. г. порастао само за 4 док је број неактивног порастао за 29 лица, тј. у сразмери 1 : 7. Због тога се у последњем попису налази 232 лица у категорији издржаваних и лица са личним примањима што чини 62,19% укупног становништва и указује да је више од 3/5 становништва Белановице неактивно. Ово указује и на нови правац развоја овог насеља — одмаралишта.

Подаци да 68% активног становништва Белановице раде у пољопривреди, трговини и угоститељству и занатству и да око 21,27% ак-

тивног становништва ради у културним и социјалним делатностима, а да је мање од 10% (9,19) запослено у свим осталим делатностима показују да је данас Белановица пољопривредно-трговинско-занатско насеље са значајном функцијом културно социјалног центра у својој околини а да је њена управна функција сведена на минимум.

Подаци за 1961. годину су показивали да је 89 или 25,87% укупног становништва било рођено у Белановици, 105 или 30,52% рођено у другом месту општине, 138 или 40,12% рођених на ужем подручју Србије а свега 12 или 3,49% било је лица из осталих крајева Југославије. Према месту рада од 137 запослених у Белановици, што је чинило 39,73% њеног укупног становништва, 134 (97,82%) је радило у Белановици а свега 3 лица (2,18%) у другом месту. Због овако незнатних дневних миграционих кретања М. Радовановић закључује да се становништво лакше решавало на промену сталног места становања тј. на одлазак из Белановице (4).

Подаци за 1971. годину показују извесне промене. Од укупног броја становника у Белановици је рођено 78 (20,91%) лица, а досељено је 294 (78,28%). Из исте општине је досељено 124 (33,24%), из уже Србије 164 (43,96%) а само 6 (1,60%) лица из неке друге републике. Већина досељеника је из сеоских насеља 226 (60,58%), из насеља мешовитог карактера 12 (3,21%) а 56 (15,01%) из градских насеља. Ово показује да је за последњих десетак година порастао број досељеника и то нарочито са села, а да је истовремено спао проценат становника рођених у Белановици.

Табела 3

Период досељавања	Трајање периода	Број досељених	% досељених од укупног становн.	Досељено просечно годишње
до 1900.	—	57	15,28	—
1941—45	5	8	2,14	1,6
1946—52	7	26	6,97	3,7
1953—60	8	68	18,49	8,6
1961—65	5	58	15,54	13
1966—69	4	57	15,28	14,2
1970—71	2	13	3,48	6,5

Табела 3 показује како је текло досељавање од проглашења Белановице за варошицу до најновијег времена. Из ње се види да је процентуално највише становништва досељено од 1953—60 године, јер је то и најдужи временски период. Међутим сам интензитет досељавања много се боље види из података о просечном годишњем досељавању у Белановицу. Тај податак показује да интензитет расте после 1961. г. да би се после 1970. опет смањило.

Дневне миграције становништва су и даље веома слабо развијене од укупно 91 запосленог лица свега 4 раде ван Белановице тј. 87 (85,71%) лица раде у варошици. Ово показује да су дневна кретања становништва Белановице сасвим незнатна због слабих веза за већим градским центрима, због тога што је последњих десетак година

у Белановици више порастао број неактивног становништва и да је стални, иако не сувише интензиван, развој привреде и других делатности у Белановици везао за себе већину активног становништва.

Данашњи правац развоја Белановице види се и кроз податке о приходу домаћинства где су такође очигледне промене у односу на 1961. годину. Од 164 домаћинства Белановице највише живи од непољопривреде — 132 (80,48%) домаћинства. Од пољопривреде живи само 24 (14,63%) а најмање је домаћинства са мешовитим изворима прихода 8 (4,8%). Упоређено са стањем из 1961. види се да је порастао број непољопривредних домаћинства, јер их је 1961. било свега 86 (64,2%), али је истовремено због највећег броја досељеника са села порастао и број пољопривредних домаћинства јер их је 1961. г. било 13 (9,7%). Опадање се јавља само код мешовитих домаћинства (1961. 35 односно 26,1%). Ово све указује на одвајање од пољопривреде неких раније досељених становника Белановице, на нешто већи прилив становништва из градских насеља (в. стр. 219) као и на највећи пораст становништва из села. Интересантно је још само поменути да је 1961. г. 79 или 58,3% од укупног броја домаћинства у Белановици било без земље, што је по М. Радовановићу представљало „сталну покретну масу спремну увек да крене за бољим условима живота и рада“ (4).

Треба указати на још једну карактеристику становништва Белановице. 1961. године било је двочланих домаћинства 40 (29,87%), једночланих 33 (24,63%) трочланих 27 (2,15%), четворчланих 24 (19,90%), петочланих 6 (4,47%) што је указивало на тенденцију смањења броја чланова домаћинства односно на старење домаћинства и становништва Белановице. По мишљењу М. Радовановића до тога је долазило због смањења природног прираштаја, због одласка чланова домаћинства у школе и неке привредне делатности а и због сталног досељавања примаоца разних видова социјалне помоћи и пензионера (4).

По последњем попису, међутим, у Белановици је највећи број једночланих домаћинства 61 (37,19% од укупног броја). После њих следе породице са 3 члана којих има 42 (25,69%), породице са 2 члана 32 (19,51%). Четири члана породице има 25 (15,24%), две петочлане односно 1,21% а исто тако и 2 шесточлане породице. Према томе пораст се јавља код једночланих, трочланих и четворчланих домаћинства, а опадање код двочланих и породица са више од четири члана. Ово заједно са податком о знатно већем порасту неактивног становништва Белановице указује још једном на знатан прилив пензионера и лица која примају извесне социјалне помоћи, као и на извесно подмлађивање становништва Белановице у односу на 1961. г. до кога долази због највећег броја досељеника са села.

Према томе, последњи попис је указао на пораст становништва Белановице, на промену његове економске структуре нарочито услед развоја трговинско угоститељске делатности, на пораст значаја непољопривредних делатности у варошици од којих данас живи највећи део њеног становништва, на још увек велики значај пољопривреде због највећег прилива сеоског становништва. Стабилност становништва Белановице која се манифестује кроз незнатне дневне миграције и емиграције у иностранство указује на напредак поједи-

них функција варошице које апсорбују у неким случајевима икотојеће становништво дорасло за рад. Најзад, знатан прилив неактивног становништва и пораст једночланих домаћинстава још више истиче чињеницу да се Белановица развија у насеље привлачно за мањина број старијих лица која овде долазе када престају да буду активна.

Сви ови подаци се односе на 1971. годину и одражавају стање које је тада владало у овом насељу у вези са променама у развоју. То су промене у структури привреде Белановице — у губљењу старих и појави нових функција. Из економске структуре становништва Белановице види се да је ово насеље данас претежно пољопривредно — трговинско-угоститељско-занатско, бар што се тиче активног становништва у привреди.

Поред не тако великог броја индивидуалних пољопривредних произвођача, у Белановици је и пољопривредна задруга Качер која је 1969. године имала 42, 1970. 43 а 1971. године 39 запослених. Ова задруга обухвата подручје 5 насељених места: Белановицу, Живковце, Калањевце, Шутце и Пољаницу. Делатност ове задруге је производња на сопственој економији и кооперација са индивидуалним произвођачима. Економија има 195 ха од чега 112 ха обрадиве земље, а остало је под шумом и пашњацима. Основана је 1959. године. Године 1970. структура њене производње била је оваква: на 112 ха обрадиве земље је било под вештачким ливадама 55 ха, природних ливада је било 14 ха, воћњака 3 ха, а осталих 40 ха су биле под њивама, на којима је био засејан кукуруз и пшеница. Како је на економији задруге пословано са губитком, нарочито у ратарској производњи, намена је да даљу производњу задруге прилагоде сточарству.

Задруга има прерађивачке капацитете и то индустријске шпацице за шљиву, затим млин и мешаоне (према извештају задруге), које су радиле са трећином капацитета због близине млина у Љигу и боље саобраћајне повезаности долине Качера са тим крајем.

Кооперација са индивидуалним произвођачима се највише развијала у сточарству. Вршен је тов теладн око 2000 комада, и ову врсту кооперације желе да одрже и даље.

Ова задруга је вршила и откуп, али је тај њен посао доста осцилирао. Од 11 вагона малина 1969. године спао је откуп на 4 вагона у 1970. јер је гајење вештачких ливада, које су знатно рентабилније, умањило интерес за гајење малина и шљива. Исто тако откуп млечних производа, који је задруга такође вршила претходних година, сасвим је престао ради унапређења гајења товљених теладн.

Занатство је и данас значајна привредна грана Белановице, јер има укупно 24 занатлије и то по врстама: 2 каменоресца, 3 бојације, 1 поткивач, 1 пекар, 1 часовничар, 1 фризер за мушке, 2 обућара, 2 ковача, 2 лимара, 3 бравара, 1 фотограф, 1 водоинсталатер, 1 вучновлачар, 2 бербера и 1 кројач народног одела. Стари занати су: ковачки, лимарски, бојацијски, а новијег датума су пекарски и остали. Пекар је из околине Пирота, док су остале занатлије махом из околних села Гараша, Драгоља, Калањевца, Живковца и Шутца. Поред сталних занатлија има и 1 електроинсталатер коме је овај занат допунско занимање уз земљорадњу. Он води порекло из Козеља. Мада

се последњих година појавио један број нових заната, ипак занатство још увек стагнира и није у складу са растућим потребама насеља и модернизацијом домаћинства.

Иако мало место по броју становника, Белановица је врло рано преузела на себе улогу трговачког посредника између неколико околних насеља и осталих суседних и даљих области Србије, После другог светског рата трговина у Белановици пролази кроз више фаза. Први представник социјалистичке трговине у Белановици и околини је земљорадничка задруга и она је главни носилац трговине све до 1959. године, кад је основано трговинско предузеће „Шумадија“. Ово предузеће има данас 23 запослених, а број њихових продавница је у сталном порасту — године 1960. било их је 18, а 1971. године 21. На територији општине Љиг било је 1969. и 1970. године 9 продавница, а девет ван територија општине. Како су 1971. године отворене још три укупно их је 12 изван општинске територије. Дотада је предузеће „Шумадија“ имало 3 продавнице у Београду, 2 у Аранђеловцу, а остале у околним селима. Мада је промет овог предузећа за половину мањи од промета истоврсног предузећа „7 јули“ у Љигу, он је ипак у сталном порасту. Године 1969, износио је 9.415.148 нових динара, 1970. године 10.595.000, а предвиђа и даљи пораст, 1971. године (6).³⁾

Поред предузећа „Шумадија“ продавнице имају и предузећа „Агротехна“ из Лазаревца (продаје репродукциони и грађевински материјал, а запошљава само 1 лице) и предузеће „Колектив“ из Аранђеловца (које има 2 продавнице мешовите робе са укупно 4 запослена). Осим тога задруга има пољопривредну апотеку. Иако је Белановица друго по значају трговинско средиште општине, што се види из датих података о заступљености броја трговинских предузећа и продавница, ипак трговинска мрежа Белановица, промет и њен значај су још увек пуни недостатака и дају насељу печат локалног секундарног трговинског средишта.

Још 1924. године у Белановици је основано друштво за унапређење и улепшавање варошице и њене околине. Оно је окупљало око себе мештане у заједничкој акцији за изградњу водовода, јавног купатила, библиотеке, затим одржавања чистоће (4).

После рата, када је делатност тог друштва престала, осећала се потреба за таквом једном организацијом те је месна заједница, која је основна 1961. године створила комунално предузеће са задацима одржавања и реконструкције водовода, пијаци, чишћења улица и расвете, а истовремено ово предузеће оснива и неколико услужних занатских радионица (столарску, абацијску, браварску, кланичку, угоститељску итд.). Данас су се од тих радионица одржале још само столарска и кројачка, тако да комунално предузеће има 1 касапницу, 1 продавницу меса, 1 кројачку радњу, 1 столарску и 1 ковачку радњу. Ово предузеће запошљава укупно 18 лица и поред послова око пијаци, водовода, расвете, разних наплата таксе, обавља и нешто грађевинских радова у Белановици и другим местима (упошљава 20

3) У Белановици има 5 продавница (две колонијалне робе, 1 тенстилна, 1 продавница гвожђа и грађевинског материјала и 1 продавница обуће).

лица). Пошто је изградња у Белановици махом приватног карактера, то су на овим пословима ангажовани највише приватни грађевински радници.

Све ове привредне функције Белановице достигле су један минимални ниво развоја — ниво који имају већина таквих средишта која око себе окупљају десетак околних сеоских насеља, као што је то случај код Белановице.

Најновија функција овог насеља на средокраћи између Аранбеловца и Рудника, Љига и Лазаревца, даје изгледа за даљи напредак и развој. То је туристичка функција насеља која је тек у развоју али је почела да утиче у јачој или слабијој мери и на развој других привредних грана, трговине, занатства, услуга, па и грађевинарства, прилагођавајући их специфичним потребама туристичког насеља.

Туристички развој Белановице почео је непосредно пред сам рат. Прва група туриста била је група ученика 1934. године. Затим се пред рат подиже зграда дечијег дома, намењеног сиромашној деци из Београда. Она је у ту сврху служила и у току окупације (4). После рата први корак у развијању туризма било је оснивање туристичког друштва 1957. године, а већ следеће године Белановица је проглашена за туристичко место због своје живописне околине (4).

Прво прихватање гостију било је на приватној основи, тј. по приватним кућама. Максимални број посетилаца био је 1959. године — до 500 дневно — Сезона је трајала два до три месеца.

Истовремено са прихватањем првих гостију је почела и изградња Белановице. Већ 1960. године изграђен је базен за купање величине 12 x 18 м који се делимично снабдева водом путем гравитације, а делом из прилива воде од речице Белановице. Поред тога стални прилив гостију утиче на проширење и побољшање смештајних услова, тако да долази до реновирања постојећих зграда, подизања нових, до набавке санитарних уређаја и сл. (4).

Основни проблем за развој туризма у Белановици је дуго времена био саобраћај, јер је за побољшање саобраћајних прилика требало много више средстава него што их је имала ова област. Због лошег пута и неповољних саобраћајних веза број гостију у Белановици се знатно смањило те у време сезоне није премашао 200—300 лица. Лоше везе су такође допринеле да Белановица није била довољно искоришћена, не само у стационарном, него ни у излетничком туризму.

Побољшање смештајних услова добија Белановица после укидања дечјег дома и преузимања те зграде од стране београдског предузећа „Беко“. Ово предузеће је зграду адаптирало, реновирало и претворило у одмаралиште за своје и друге раднике 1960. године. Смештајни капацитети су 80 лежаја, а само одмарашите запошљава 11 лица.

Но, иако су могућности за рекреацију и одмор веома повољни, у Белановици се још увек није довољно развио стационарни туризам, иако је бивало и до 22000 ноћивања годишње, од чега 15000 ноћивања по приватним зградама, а 7000 преко друштвеног угоститељства. Ово је једна од функција насеља којој треба подредити и

све остале, а она ће истовремено утицати и на даљи развој трговине, занатства и комуналне привреде што се већ и осетило. Перспектива даљег развоја туризма у Белановици уско је повезана са даљим саобраћајним развојем овог краја као целине, са побољшањем саобраћајних веза са туристичким центрима у Аранђеловцу и Дивчибарима, са побољшањем саобраћајних веза са Љигом и Рудником. Осим тога у Белановици се предвиђа и изградња хотела са 25 лежаја, 150 седишта и летњом баштом, изградња бензинске и аутобуске станице и других услужних радионица потребних за развој модерног туризма (7).

Изградња пута Дивчибаре — Мионица — Љиг — Белановица — Аранђеловац значиће много за напредак туристичке привреде Белановице.

Поред живописне околине и климатске прилике Белановице су сасвим повољне за рекреацију и одмор током летњих месеци. Јануар је најхладнији месец (— 1,5) а јули најтоплији (20,4). За туристичку сезону Белановице значајно је то да су просечне температуре јуна и августа само до 1° мање од јулских, тако да се и ови месеци користе за туристичку сезону. Средње температуре годишњих доба су: зима — 1,2°, пролеће 10,5°, лето 20° и јесен 11,5°. То показује да просечне летње температуре нису сувише високе, да је јесен топлија од пролећа нарочито због виших температура у септембру што продужава туристичку сезону и на овај месец. Значајно је подвући и то да трајање сунчаног сјаја износи 3975 часова, што је такође веома повољно за туристичку привлачност овог насеља.

Осим ових привредних функција Белановица врши још једну значајну функцију — функцију најважнијег школског средишта источног дела општине Љиг. У Белановици је данас матична основна школа са издвојеним одељењима у Живковцу, Калањевацу, и Пољаници. Године 1968/69 у школи је било 11 одељења (три нижа и осам виших) са укупно 314 ученика од чега у нижим 76 а у вишим 238 ученика (4). Поред деце из Калањевца, Живковца, Шутца и Пољанице, у школу долазе и деца из Босуте, Гараша, Трудеља, Драгоља и Козеља и то аутобусом долазе деца из Живковца, Калањевца, Шутца, Козеља и Пољанице, а из осталих села пешице. Од 31 запосленог у школи 6 су у истуреним одељењима, а остали у Белановици у осмогодишњој школи. Ова школа ради као осмогодишња од 1956. године, а одмах после ослобођења радила је као нижа гимназија са три разреда, вероватно од 1945. године. Од 1957. ради као основна школа „Сестре Павловић“. И читаоница доприноси значају Белановице у околини.

Од непривредних делатности још је од значаја и здравствена функција насеља, пошто је укидањем општине у Белановици њена управна функција сведена на минимум. Први лекар, у Белановици долази одмах по њеном проглашењу за варошицу. После оснивања здравствене задруге 1927. године у насељу је увек радио по један лекар, а постојала је повремено и апотека (4). После ослобођења основана је стална апотека, а зграда дома здравља завршена је 1961. године. У здравству ради укупно 8 лица. У испостави ветеринарске станице из Љига чији реон деловања није административно ограни-

чен, ради 2 лица. Најзад, као значајну непривредну функцију Белановице треба поменути и пошту, која запошљава 5 лица а опслужује 9 села. И она је, као већина других служби овде, успостављена још пре рата, вероватно истовремено са проглашењем за варошицу.

У закључку се може рећи да су функције Белановице остале готово исте и да се њихов даљи развој и напредак може очекивати тек са бржим и јачим напредовањем туристичке функције насеља која улази у нову фазу. Поред гостију у одмаралишту „Беко“, где је адаптирана стара зграда и изграђено 13 викендица, поред око 200 лежајева по приватним зградама, које се издају преко туристичког удружења Змајевац, у Белановици се последњих година подижу и бројне викендице, и то најчешће Београђана, али их има из других насеља (32 викендице Београђана, а само 1 Чачанин). Они један део године проводе у Белановици. Тако становништво Белановице опет почиње да расте. Слабије је стално досељавање, али преко лета у одмаралишту, у приватном смештају и у приватним викендицама број становника Белановице се знатно повећава што поставља нове услове за развој осталих привредних функција и услужних делатности у овом насељу.

Саобраћајна повезаност Белановице је била сасвим слаба, готово никаква, све до изградње пута Белановица—Ибарски пут у дужини од 15 км који је завршен 1970. године. Тако је данас Белановица повезана директним аутобуским линијама са Београдом, Ваљевом, Аранђеловцем. Две директне аутобуске линије Београд—Белановица иду преко Љига, а друге две преко Арађеловца, затим редовна линија Белановица—Ваљево и једна локална Белановица—Љиг која пролази кроз следећа насеља: Шутци, Пољаница, Козељ, Ивановци, Бранчић, Љиг.

Веза са Аранђеловцем су две директне аутобуске линије до овог бањског места и две директне линије преко Аранђеловца са Београдом; пут трећег реда којим та линија иде води преко Калањевца, Живковца, Гараша и Партизана.

Најзад, Белановица треба да добије и аутобуску везу Аранђеловац—Белановица—Дивчибаре која треба да повеже ова три важна туристичка средишта; пут који та линија треба да користи иде преко Љига и Мионице. Ова веза треба у знатној мери да унапреди туристички развој сва три насеља. Највише се очекује да ће допринети развоју саме Белановице која је досад била доста по страни од савремених токова модерног туризма.

За саобраћајну везу Белановице карактеристично је ово. Поред добрих веза са општинским средиштем у Љигу и околним сеоским насељима која гравитирају Белановици и налазе се углавном дуж качерског пута и пута према Аранђеловцу, саобраћај који пролази кроз Белановицу је тако организован да је боље и чвршће повеже са околним туристичким центрима, поред поменутих и са бањом Врујци, као и са највећим туристичким потрошачем, Београдом, на чије се становништво највише и рачуна у планирању туристичког развоја краја. Недостатак је једино у томе што саобраћајна повезаност није тако организована да је боље повеже и са Лазарев-

цем и рударским басеном Вреоци, чије становништво такође представља потенцијалне кориснике туристичких услуга Белановице.

Белановица, некадашње привредно средиште, управни центар и просветно-културно и здравствено средиште нешто веће области, под утицајем развоја Лига, саобраћајних прилика које су фаворизовале Љишку долину остаје центар само за мањи део насеља из своје најближе околине, тако да је услед таквог географског положаја ово место остало минималних размера и са функцијама на нивоу једног већег сеоског средишта — сеоске варошице, мада је за варошицу проглашена још 1901. године.

Међутим, савремени развој саобраћаја и тежња да се Белановица повеже са околним привредним средиштима, а нарочито са најближим туристичким средиштима, као и повољни услови за развој туризма у Белановици дали су географском положају овог насеља на домаку планине Рудника и Букуље и са живописном околином, нове знатно повољније особине. Док је раније ово насеље било на периферији колубарског басена, недовољно повезано са околином, Белановица ће нарочито после довршења пута за Аранђеловац и ако се буде изградио пут према Руднику бити повољна раскрсница, не на периферији него у центру једне шире туристичке зоне са свим условима за даљи развој и са нарочито повољнијим положајем, јер се налази близу Београда највећег туристичког корисника.

ТЕРИТОРИЈАЛНО ШИРЕЊЕ НАСЕЉА

Белановица лежи на оном делу белановачког неогеног басена где је овај басен рашчлањен долином реке Белановице. Тако се насеље развијало дуж пута који води овом долином. Долина реке је доста уска и насеље је добило издужен облик (9, с. 143), а њен територијални развој је прошао кроз три фазе развитка које су, како је то издвојио арх. Б. Симоновић, следеће (8):

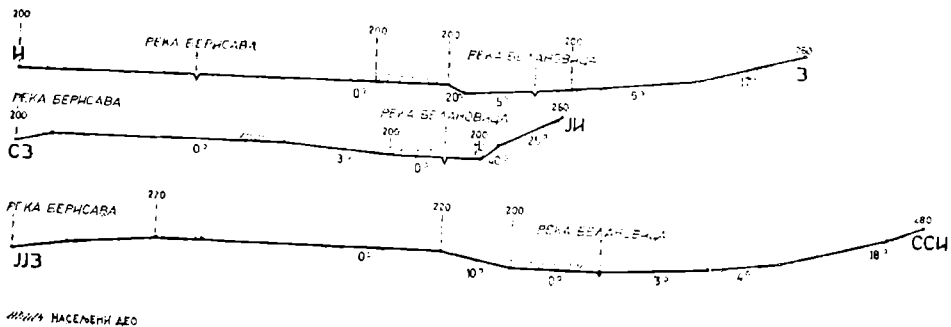
1. Подизање привредних објекта за јавну саобраћајницу (кафана, занатске радње),
2. Постављање зграда на регулациону линију,
3. Везивање зграда уз зграду — односно испуњавање празног простора међу зградама.

Већи део насеља се развијао у правцу север—југ пошто је тај правац имао и поменути пут али када је подигнут пут долином Качера према Љишкој долини мањи део насеља се почео развијати према западу, према Берисави, а и то дуж тог новог пута, као и дуж једне улице паралелне том путу.

На попречном профилу кроз насеље (види скицу) јасно се види да се највећи део изграђеног простора налази на тераси изнад равни реке Белановице на висини од 200 м., а само мањи део насеља на левој страни Белановице је у њеној алувијалној равни.

Највећи део насеља, онај дуж старог рудничког пута, окренут је према истоку. Тај део се налази на изразито широкој тераси Качера, а околни подови не прелазе висину од 270 — 320 м., тако да је

осунчаност овог дела насеља дуга и траје од раног јутра (због источне експозиције) па до касног поподнева. Новији део насеља, зван Берисава, окренут је према југу, према широкој долини Качера која такође не омета продирање сунчаних зракова на овај део територије варошице, те је и овде осунчаност дуга што представља веома повољну чињеницу за даљи туристички развој варошице.

Три профила кроз Белановицу

Нагиби терена приказани на истом профилу показују да је насеље већином изграђено на равном, односно минимално нагнутом терену од 0° — 5° . Већи нагиби се налазе само на левој страни Белановице (реке), тј. на странама изнад цркве. Тај део није изграђен, а предвиђен је за зелене површине насеља.

Готово да нема неповољних терена на територији варошице и њеног атара, када су питању инсолација и нагиби терена, а поготово на оном делу атара у коме се правцу Белановица шири. А она се и даље шири дуж старог рудничког пута, тј. дуж пута према Аранђеловцу, односно Партизанима, и у мањој мери, дуж Качерског пута.

Марфолошке одлике нису тако повољне као нагиби терена и инсолација из два разлога.

1. Неогени седименти који највећим делом изграђују овај басен, односно терен на коме је изграђена Белановица, подложни су спирању. Највише су овде заступљени, као што се види на геолошкој карти, неогени седименти представљени песковима, глинама конгломератом и шљунком тзв. бабајићка серија, где долази поред спирања и до урвања и до клижења земљишта. Овде клизе терени изнад новоподигнутог дела насеља према Берисави, а исто тако и на путу према Аранђеловцу, са десне стране пута, што се налази већ у атару села Живковца. Урвање и клижење терена јавља се и на левој страни Белановице изнад цркве, тако да и овај терен, где је уједно и нагиб неповољан за градњу (25° — 40°) може једино да се озелени, што би повољно деловало на смањење клижења и ерозије.

2. Друга неповољна компонента морфолошко геолошких одлика Белановице је то да већи део равни Качера бива врло често плављен. То је део равни Качера који је плављен готово сваке године, јер је терен низак и без нагиба, а корито реке није регулисано.

Према томе, територија града је погодна за градњу јер су нагиби такви да не стварају веће проблеме за подизање објеката. Само насеље и његов грађевински реон налазе се на територији где су процеси ерозије слаби или осредњи. Веће проблеме стварају само делови који су склони клижењу односно урвању, али који нису већих размера.

Хидрографска мрежа Белановице је доста густа, јер се овде на незнатном одстојању налазе три речна тока Качер, Белановица и Берисава. За насеље највећи значај има Белановица, дуж које се варошица непосредно развијала, затим Качер чија се алувијална равана налази на јужном делу градског атара и најзад Берисава која је удаљена од изграђеног дела варошице и налази се на самој граници грађевинског атара.

Највећа река је Качер, по којој је и цела област добила име. Изворишни краци Качера, Букуља и Босућа, извиру испод Букуље и Венчаца и састају се у Драгољу са Расловом градећи Качер. Качер је дуг 29,7 км. и тече од истока према западу, а веће притоке су му Живковачка река, Белановица и Берисава, које све теку од севера према југу.

Иако Качер протиче периферно у односу на само насеље, ипак је због пролећних поплава његов утицај на Белановицу од веома великог значаја, јер ова река има у свом сливу ерозиону површину 211,00 км.² њена годишња количина наноса је 112.200 м³, што чини просечно 530 м³ наноса по 1 км.². Због тога је Качер увршћен у реке са ерозијом средње јачине у сливу реке Љиг (10). Долина Качера је нешто ужа од љишке долине, али ипак довољно широка да Качер меандрира нарочито на овом делу до Белановице. Пад тока пре уливања Козељице и после уливања Раслове, левих притока Качера, износи 0,02‰, а средњи протицај је 1,69 л/сек. (10). Но, иако Качер тече јужно од насеља (око 150 м. јужно од варошице) он плави углавном само неизграђени део вашаршта, те је за даље ширење варошице према овој реци од значаја регулација овог тока.

Много већи значај има Белановица која тече директно целом дужином кроз насеље. Ова река извири на развођу између Качера и Оњета на висини од 360 м. Улива се у Качер код Белановице на висини од 170 м. Дужина њеног тока је 5 км., тако да просечан пад износи 0,03‰. Овај не тако велики пад, мада нешто већи него пад Качера, као и неогени терени кроз које ова река махом тече, учинили су да Белановица нема изразито бујичави карактер као што га имају већина других река у сливу Љига (10). Па ипак, већи део наноса које Качер уноси у Љиг долази од његових десних притока у које се убраја и Белановица.

Околина Белановице обилује већим бројем извора, доста снажних, међу којима су важнији Совљак, Змајевац, Осоје, Глоговица (2, с. 811). Све до изградње водовода 1926. године варошица се водом снабдевала преко Букнића чесме подигнуте у црквеној порти, као и из неколико ископаних бунара. Прва дужност друштва за уређење Белановице била је изградња водовода. За водовод је изграђена каптажа у средњем току Белановице око извора Совљак. Направљен је мали сабирни басен са приливом воде од 2—4 л/сек. Постављене су

цеви у дужини од 2 км. и Белановица је добила међу првима у Србији, одмах после Београда, гравитациони водовод, када га нису имали ни нека знатно већа насеља у околини Горњи Милановац, Чачак (4).

Богатство извора, густа речна мрежа, јер се на атару налазе 2 реке Белановица и Качер, а на граници атара и трећа Берисава, притока Качера, и већ изграђен водовод — дају варљив утисак да овде готово нема никаквих проблема са водом. Међутим, њих ипак има. Порасле потребе насеља нарочито у доба туристичке сезоне и интензивна градња нових стамбених и других објеката намећу стално проширење водоводне мреже и капажњу нових извора, јер је већ сада потребно да се капацитет постојећег водовода удвостручи.

Друге врсте проблема су везане за штете које настају од воде. Качер се овде излива скоро сваке године у пролеће. Мада поплаве ове реке не захватају веће површине изграђеног дела варошице него само простор у равни Качера на коме је вашариште и нешто постројења задружне радионице, ипак су штете које настају знатне, јер због поплаве закашњава сетва, закашњавају усеви. Исто тако овај део градске територије, који је довољно простран и по нагибу терена веома повољан за изградњу и подизање већих објеката, не може се у те сврхе користити без претходне регулације Качера.

Иначе ове речице, па и сам Качер, намећу Белановици као туристичком средишту, још један проблем — како ове реке искористити и у туристичке сврхе. Већи значај и привлачност за туристе за сада има само предео Осоје на Качеру узводно од варошице, где се налази извор и где је некад била воденица. Воденички јаз, заостао од воденице, сада је погодан за купање и у ту се сврху користи, а за ово место се предвиђа изградња викендица и мањег угоститељског објекта, што би несумњиво привукло још више посетилаца. Осим тога у Качеру има рибе, клена и мрене, што се може искористити за развијање спортског риболова. (7).

УТИЦАЈНА ЗОНА

Привредне одлике. Утицајна зона Белановице није тако велика и обухвата, ако се анализирају све функције овог насеља и њихово продирање у околну област, највише 10 насеља. То су углавном насеља са територије општине Љиг, 5 насеља и то крајња источна насеља општине са укупно 4435 ст (1971. г.) и 4 насеља ван територије општине (два из општине Аранђеловац, а 2 из општине Горњи Милановац са 3484 становника).

Пољопривредна је главна привредна грана подручја које гравитира Белановици. Њиве се у Качеру налазе по долинама, косама, странама и врховима до 800 м. висине, а на њима се још раније сејао јечам, овас, кукуруз и пшеница. Сточарство, које је некад било најважнија грана пољопривреде и користило шумовите испаше, утрине и ливаде, опадало је временом под утицајем сталног повећавања обрадивог земљишта на рачун шумског и пашњачког зем-

љишта. Тако се и број гајених грла, рогате марве и свиња смањивао у току истог времена заједно са простором под ливадама и пашњацима.

Иако су се површине намењене сточарству знатно смањиле, ипак су и даље заузимале релативно велик простор.

Поред сточарства које се упркос смањивању површина пашњака и броја гајених грла ипак одржало као водећа привредна грана, ратарство је стално напредовало заузимајући све веће површине на рачун шуме и испаша, а воћарство је било дуго времена веома важан и значајан извор прихода. Нарочито се много гајила шљива у густим шљивацима који су се налазили обично око кућа. Шљива се прво прерађивала само у ракију, а касније се сушила или се од ње правио пекмез и тако извозила.

Поред ове три најважније привредне гране, сељани су обављали и неке занате као допуну пољопривреди. Било је терзија, колара, а неки су знали да обављају и 2—3 различита заната истовремено уз посао око пољопривреде. И експлоатација шума је била за нека насеља извор прихода. Тако су у Козељу и Трудељу мештани производили дрвени угаљ, а из камених мајдана се вадио камен у Драгољу, Шутцу и Калањевцу и правило од њега воденичко камење или се израђивали надгробни споменици. Појединци су и трговали производима којих је ова област имала за извоз или су држали кафане.

Пољопривредна задруга Качер, која је главни носилац пољопривредне производње у Белановици и њеној околини, настојала је да неке од већ одавно развијених грана пољопривреде на овом подручју унапреди. Задруга је поред своје економије окупила 65,91% домаћинства на подређеном јој подручју тј. око 620 домаћинства. Од 6800 ха које припадају пољопривредним произвођачима који су кроз кооперацију сарађивали са задругом било је 3200 ха (47,04%) оранице, 490 ха (7,40%) под воћем, ливаде су захватале 720 ха (10,58%), пашњаци 470 ха (6,90%), шуме 1400 ха (20,58%), а необрађено је било 520 ха (7,62%).

Тежећи посебно да одржи и унапреди развој сточарства и воћарства, за које су у овом подручју најповољнији услови, задруга је приступила товљењу бикова преко индивидуалних произвођача, јер говеда чине 45% укупног сточног фонда. Тако овај крај испоручује годишње неколико стотина товљених бикова. Други покушај је учињен на унапређењу свињогојства и то увођењем нове сорте меснатих свиња, а трећи покушај је у живинарству где је такође напредак видан.

Воћарство, за које конфигурација терена пружа најбоље услове јер је преко 80% пољопривредног земљишта под знатним нагибом, није са истим успехом унапређено и модернизовано. Овај крај и данас највише гаји шљиве — око 60000 родних стабала — тако да је задруга откупљивала 50—70 вагона свежих шљива. Настојало се, у тежњи за модернизовањем, да се старе пушнице за шљиве замене новим модерним сушарама и подигнуте су две, једна у Белановици, а друга у Живковцу. Како није било довољно свеже шљиве за сушење, а и осушене шљиве су теже налазиле пут до купца, обе ове су-

шаре су радиле са смањеним капацитетом. Тако је и поред настојања да се гајење шљиве овде обнови и унапреди, значај шљиварства све мањи, јер се слабо стварају нови млади шљиваци. Осим шљива, гаје се још јабуке, вишње, дуње, а у неколико задњих година било је доста интензивно гајење малине за којом је била велика потражња. Малина се гајила на око 50 ха, али то није друго трајало. Нестабилност тржишта, ниске откупне цене воћа и продор вештачких пића, вероватно су разлог да се број родних стабала стално смањује, те овај крај и поред свега настојања губи одлике воћарског реона (4).

Мада ратарство није најважније на овом терену, код њега се ипак осетио изврстан напредак. Кукуруз за сада заузима највеће површине (1100 ха) на којима је са 50% заступљен хибридни кукуруз са приносом од 28 мц/ха. Производња пшенице такође даје добре резултате. На око 1000 ха заступљене су највише високородне сорте, што је утицало да ова област сада има тржишних вишкова, док је раније морала да докупљује жито из других предела. Структура оранице се изменила утолико што је повећано гајење сточног биља, у вези са тежњом да се унапреди сточарство. Задруга настоји да се вештачке ливаде подижу на теренима подложним ерозији од чега је двострука корист. Добија се више сточне хране, а спречава се или бар успорава ерозиони процес. Око 100 ха оваквих ливада подигнуто је на терену Вагана. На ораницама се не гаји ни индустријско биље, а и винограде имају само понека домаћинства.

Поред пољопривреде, која је и данас најважнија привредна грана целог подручја Белановице, врло су се рано појавиле и неке друге делатности. Међу првима су се појавиле сеоске школе које се у неким околним селима отворене пре но у Белановици (Бољковци 1851. год., Шутци 1862. Заграђе 1873. год.) Врло рано су се јавиле и прве занатске радње, а забележена је појава трговаца. Осим тога, нека села постају општине. Осим Живковца и Калањевца, општину је дуго година имао Козељ, затим Шутци и Драгољ. Данас су сва та насеља изгубила своју некадашњу управну функцију, али су се у њима одржали занати, трговине, механе.

Занати су неједнако развијени у селима и заступљени су као стално занимање и као споредно занимање појединаца уз земљорадњу. Тако на пример, сталне занатлије по врстама заступљених заната су: 2 ковача, 2 зидара, 3 стругара, 1 кројач народног одећа и 1 млин тј. укупно 9. Број оних који се занатством баве узгред је далеко већи, троструко и износи 27 а заступљене су ове врсте занатлија: 8 столара, 1 бачвар, 1 кројач народног одећа, 9 зидара, 4 поткивача, 2 ковача, осим тога један занатлија обавља услужну мељаву жита, а други услужно резање грађе.

Као што је и број занатлија појединих заната веома разнолик, исто тако су они различито заступљени у појединим селима, као што се види из табеле 4.⁴⁾

4) Ованву сличну ситуацију имају и насеља изван општине Љиг која гравитирају на Белановици Драгољ, Трудeљ, Босута, Гараши, али за њих недостају подаци.

Табела 4

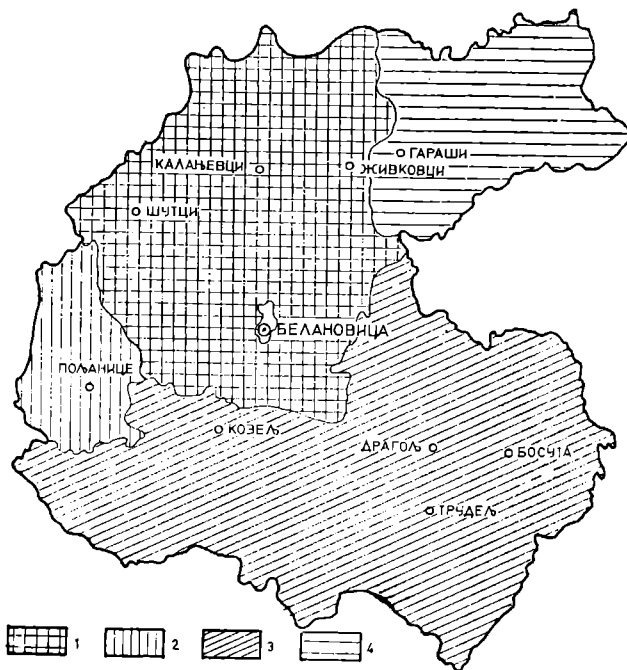
Насеља	Б р о ј			гостионице	превозници
	сталних занатлија	занат — според. занимање	укупно		
Калањевац	—	11	11	—	—
Живновац	2	4	6	2	—
Шутци	4	1	5	—	1
Пољаница	1	5	6	—	1
Козељ	2	6	8	1	—

Иако су се врло рано јавиле школе у овим насељима, иако су нека од ових насеља дуго била општинска средишта, а и данас у њима има знатских радњи и гостионица, ни једно од њих није постало неко значајније средиште за остала околна села. Своје општине су имали 4 насеља од 9 колико укупно гравитира Белановици, што говори о њиховој подједнакој привредној снази, њиховој величини, као и о незнатним међусобним разликама у привреди. Томе нарочито доприноси и близина Белановице, јер је најудаљеније насеље далеко 7,2 км. (Босута). Због тога се појава терцијарних делатности у њима јавља као последица потреба самих насеља за тим делатностима и као последица савременог процеса урбанизације села која полако и поступно захвата и наша села, услед чега се потребе сеоских мештана веома снажно мењају. Трећи узрок је и разбијеност насеља у засеоке. Но, ретко да које од ових насеља добија ове непољопривредне делатности из тежње да се развије у мањи секундарни центар, него је и даљи развој ових насеља усмерен углавном у истом правцу. Пошто леже између два туристичка средишта, као што су Аранбеловац и Белановица, која имају стално све веће потребе за прехрамбеним производима у току сезоне и то за свим врстама сточарских, воћарских па и ратарских производа и како ће потребе ових туристичких центара још више расти после модернизовања саобраћајница које их повезују, то развој сеоских насеља у њиховом залеђу треба усмерити да своју производњу развијају тако да те потребе задовољи што је више могуће.

Граница утицајне зоне. — На територији која гравитира Белановици не јављају се други, мањи центри, него се терцијарне делатности развијају за задовољење нараслих потреба самих насеља, те се Белановица јавља као искључиво средиште на територији која укупно обухвата 10 насеља, заједно са Белановицом. Белановица је данас најважнија саобраћајна раскрсница, јер се у њој укрштају све постојеће аутобуске линије, она је данас и најважнија друмска раскрсница, јер се у њој сучињу сви путеви, лоши и добри, који кроз овај део Качера воде. Зато је Белановица и најважнији центар у овом делу висоравни Качер.

Неке од функција Белановице су, међутим, административно ограничене тако да се њихов утицај осећа на мањем броју насеља која се налазе на територији општине. Тако месна канцеларија везује за Белановицу свега 4 насеља. Поред Белановице ту су још обухваћени Живковац, Калањевац и Шутце. Земљорадничка задруга има

нешто шири реон, јер обухвата 5 насеља: Белановицу, Живковац, Калањевац, Шутце и Пољаницу. Затим анализирајући и остале делатности варошице види се да пошта обухвата у свом реону 9 села: Босуту, Живковац, Калањевац, Шутце, Пољаницу, Козељ, Трудељ, Драгољ и Белановицу, а услуге здравствених установа, поред поменутих насеља још користе и сељани оближњег села Гараши. Најшири је реон школе где се поред деце из ових 10 насеља, чији становници због свих осталих услуга долазе у Белановицу, понекад нађе и по неко дете из насеља из Љишке, или неке од суседних општина, које нису обухваћене овом зоном. Али како такве везе тих насеља са Белановицом представљају више случај и немају стални карактер, то се зона Белановице треба ограничити само на поменутих 10 насеља.⁵⁾

Зоне појединих функција Белановице: 1. зона месне канцеларије 2. Зона земљорадничке задруге 3. зона поште 4. зона школе и здравствене установе

Због ових разлика у броју и јачини веза између Белановице и појединих насеља у њеној гравитационој зони, у оквиру зоне могу се издвојити две различите зоне.

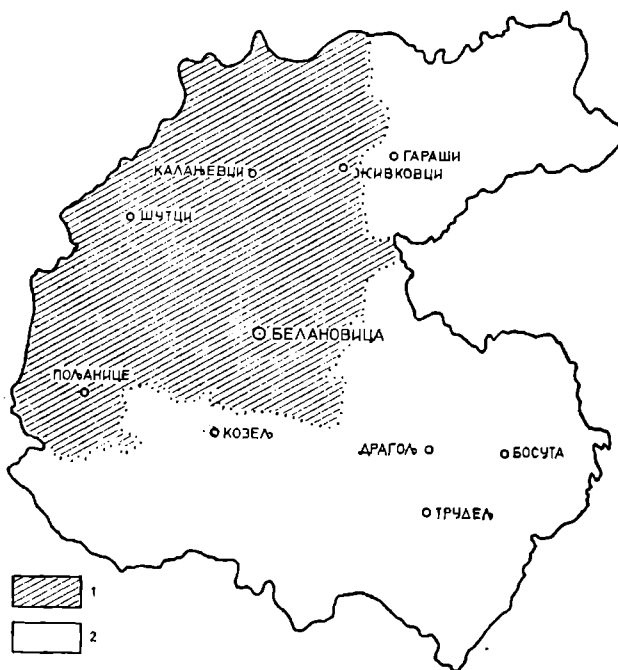
5) У табели где је приказано број насеља која гравитирају на Белановици арх. Ђ. Симоновић је у школску зону уврстио 11 насеља. Како је долазан деце зависан често и од случајних између осталог и родбинских веза, долазан понеког детета изван поменуте зоне насеља не би требало да утиче да се насеље обухвати у гравитациону зону Белановице (8, табела)

Прва, ужа зона обухвата насеља представљена у табели 5.

Табела 5

насеља	број становнина	број домаћинстава
Налањевац	945	240
Нивновац	1.020	270
Шутце	937	249
Пољанице	773	191
Свега:	3.675	950

То су насеља која припадају месној канцеларији Белановице, а истовремено улазе и у реон земљорадничке задруге. Ова насеља су са Белановицом повезана најразноврснијим и најјачим везама, а и територијално су јој ближа.

Утицајна сфера Белановице: 1. Ужа зона гравитације 2. шира зона гравитације

Широзону чине остала насеља представљена у табели 6 која не улазе у реон месне канцеларије и земљорадничке задруге, али користе здравствене услуге и деца из тих насеља долазе у школу.

Табела 6

насеља	број становнина	број домаћинстава
Босута	1.034	263
Гараши	942	250
Трудељ	781	189
Драгољ	727	188
Козељ	760	175
Свега:	4.244	1.065

Исто тако становници и уже и шире зоне долазе у Белановицу на пијац на вашаре (24 јуна, 15 августа и 3—4 октобра) када се поред мештана из тих оближњих села виде овде и занатлије из Београда, Аранђеловца и других већих градова.

Према томе, даљи развој Белановице, њених појединих делатности зависи првенствено од потреба становника саме варошице, затим од потребе становништва ових насеља која се налазе у њеној гравитационој зони и, најзад, од оног становништва из Београда и других околних градова које буде у варошицу долазило у току туристичке сезоне. При томе треба имати у виду и следеће да се број посетилаца за време туристичке сезоне стално повећава и да ће и убудуће расти, док је број становника насеља из гравитационе зоне Белановице знатно опао за последњих 10 година, као што се види из табеле 7.

Табела 7

насеље	разлика 1971/61	насеље	разлика 1971/61
Белановица	+ 27	Козељ	— 62
Пољаница	— 87	Драгољ	— 165
Живновицац	— 132	Трудељ	— 94
Налањевац	— 181	Босута	— 177
Шутце	— 113	Гараши	— 279

Ово опадање износи укупно 1290 становника за последњих 10 година, односно ова зона је просечно годишње губила 129 становника.

Л И Т Е Р А Т У Р А

1. Б. П. Јовановић: Рељеф слива Колубаре САН, Посебно издање књ. ССLXIII, Географски институт књ. 10, Београд 1956. г.
2. М. Ранић: Качер, Насеља књ. 3, Београд 1905. г.
3. Д. Поповић: Србија и Београд, Београд 1950. г.
4. М. Радовановић: Антропогеографски приказ Белановице, Бгд. 1970., дипломски рад у рукопису.
5. Прилози за статистику Краљевине Србије, Статистика панађура 1889. до 1893., II свесна, Београд 1897. г.
6. Програм друштвеног и привредног развоја општине Љиг у 1971. г.
7. СО Љиг Предлог концепције развоја туризма у општини Љиг, маја 1969. г.
8. Ђ. Симоновић: Центри заједнице села у Србији (сеосне варошице и сеосне чаршије), Институт за архитектуру у урбанизам Србије, Београд.

9. Др Бранислав Нојић: Варошице у Србији XIX вена, Институт за архитектуру урбанизам, Београд, 1970. г.
10. Водопривредна организација Србије: Идејно решење уређења тона рене Љиг од 0—27 км. нњ. I, Београд 1970.
11. Метеоролишки годишњан
12. СРС — Републични завод за статистику, Статистика становништва 1971, Први резултати пописа становништва и станова 1971, Саопштења 75, Бгд. мај 1971.
13. Геолошка карта Савезног геолошког завода
14. В. Карић: Србија, опис земље и народа Београд 1888. г.
15. Температура, ветар и облачност у Југославији, Резултати осматрања од 1925—1940. г.
16. Др Никола Вучо: Распадање еснафа у Србији, нњ. I, Београд 1954. Посебна издања САН, нњ. ССХХII, Историјски институт нњ. 5.
17. О. Дубислав Пирх: Путовање по Србији у 1829. Београд 1899. г.
18. Јован Мишковић: Опис рудничног округа, Гласник СУД нњ. XXXIV, Београд 1872. г.
19. Јеремија Павловић: Качер и Качерци, Београд 1926. г.
20. М. Петровић: Финансије и установе обновљене Србије до 1842. г., нњ. II, Београд 1899. г.
21. Административно — територијалне промене у НР Србији од 1834—1954, Београд 1955. г., Принази нњ. 13.
22. Попис становништва 1961. г., нњ. XIV, Активност и делатност, Београд, 1965.
23. Савезни завод за статистику, Попис становништва и станова 1971. г., Резултати за становништво и домаћинства по насељима и општинама, Београд, април 1972. г.

R é s u m é

OLGA SAVIĆ

B E L A N O V I C A

Cette localité est située dans la région de Kačer, nommée d'après la rivière homonyme. La principale rivière, le Kačer, coule de l'est vers l'ouest, de sorte que sa vallée composite est en même temps la principale voie de communication transversale. Dans une partie de cette vallée, au bassin néogène de Belanovica, à l'altitude de 200—220 m se trouve Belanovica.

Les rivières qui coulent du nord vers le sud et se jettent dans le Kačer dans l'élargissement de Belanovica, ainsi que les affluents du Kačer venant du sud ont fait de Belanovica le centre naturel de cette partie du bas Kačer.

Belanovica est une agglomération groupée routière qui s'est formée le long de la route autrefois importante Belgrade-Rudnik, allongée dans la même direction. Elle est liée à la grand'route d'Ibar, la plus importante voie de communication de cette région, par l'unique route moderne longue de 15 km. Cette même voie de communication la rattache aussi à Ljig, centre de la commune. Elle est, d'ailleurs un véritable carrefour, car outre la route susmentionnée, deux autres routes d'assez mauvaise qualité la relient à Arandjelovac (par Vagan et Bukulja) et une ancienne route la rattache à Rudnik.

Les agglomérations aux environs de Belanovica comptent 800 habitants en moyenne. La plus petite parmi celles-ci, Belanovica, est en train de se développer en bourg, car elle est située au croisement des voies de communication qui traversent cette partie du bas Kačer ainsi qu'à cause de la configuration du terrain et de la plasticité du sol, le caractère dispersé des habitats ruraux et de leur distance égale du bourg, à cause de l'éloignement considérable des grandes villes et de la mauvaise communication avec l'ancien chef-lieu de l'arrondissement de Rudnik.

Elle s'est développée dans le finage du village le plus grand de Kalanjevac, de son ancien hameau de Belanovica. La première phase de son évolution, tant qu'elle faisait encore partie de Kalanjevac, se distingue par la formation du premier noyau économique (auberge, magasins de commerce et ateliers d'artisans) et du noyau social (église, école, mairie) et par sa fonction elle était à cette époque-là centre du commerce et des métiers. Elle était exportateur principal pour les localités avoisinantes et en 1893 elle obtint la foire.

La seconde phase commence par son détachement du village et sa constitution en bourg qui eut lieu en 1901. Elle continue d'être centre commercial et artisanal, mais son évolution n'était pas particulièrement intense. La construction de la route à travers la vallée du Kačer en 1907/8 et un peu plus tard la construction de la voie ferrée à travers la vallée du Ljig, accompagnée de la formation du bourg de Ljig, produisent la stagnation dans son développement.

Après que Rudnik fut incendié pendant la guerre, Belanovica devient chef-lieu de l'arrondissement et le reste jusqu'en 1947 lorsque, dans l'Etat et l'économie centralisés il s'y développa toute une série de fonctions. Pour cette raison en 1948, sa population atteint le plus haut chiffre de 422. En 1953 déjà il se manifeste le déclin, car après l'abolition de l'arrondissement, elle ne reste que centre du comité populaire local pour 8 localités. Lorsque, plus tard, cette fonction fut aussi réduite au niveau du bureau local pour quatre localités seulement, sa population subit le grand décroissement, de sorte qu'elle ne comptait que 344 habitants en 1961.

La structure économique de la population montre que la plus grande partie de la population de Belanovica s'occupe d'agriculture, de commerce, d'industrie hôtelière et de métiers. Ces activités emploient plus de 68 p. 100 de la population active du bourg, les activités culturelles et sociales 21,27 p. 100 et toutes les autres moins de 10 p. 100 de la population active.

Avec sa coopérative agricole, le bureau locale, le centre de santé, l'école primaire de huit classes et la station de repos touristique, Belanovica, bien que petite encore par le nombre de ses habitants (371 — selon le recensement de 1971) est un centre polyfonctionnel, quoique certaines de ses fonctions soient au niveau bas de développement. La fonction touristique, la plus récente, en même temps celle qui offre les plus grandes perspectives, a posé des exigences spéciales au développement de toutes les autres fonctions.

Les premiers visiteurs sont venus à Belanovica en 1934, ensuite fut construit le foyer des enfants pauvres de Belgrade et la nouvelle mise en action du rôle touristique de Belanovica n'eut lieu qu'après 1960, lorsque ce foyer fut transformé en maison de repos de l'entreprise »BEKO« de Belgrade. Cette maison de repos a maintenant plus de 80 lits avec un restaurant et une dépendance.

Et pourtant le développement du tourisme retarde à cause des mauvaises communications. Par la construction de la route moderne vers la vallée du Ljig, Belanovica devient mieux liée à Belgrade, le plus grand usager de ses services touristiques. Par la construction de la route vers Mionica et Valjevo, ainsi que l'amélioration prévue des voies de communication vers Arandjelovac, elle sera mieux liée aux régions de Valjevo resp. d'Arandjelovac, lorsque Belanovica se trouvera au centre de la vaste région touristique s'étendant entre Divčibare et Arandjelovac.

L'extension territoriale de l'agglomération accompagne toutes les trois phases de l'évolution de Belanovica. Dans la première phase l'agglomération était développée le long de la route Belgrade — Rudnik avec le noyau économique et social formé. Dans la seconde phase, après sa constitution en bourg eut lieu la régularisation et le bourg s'étend, dans une faible mesure, le long de la route de Kačer. La troisième phase est liée au développement touristique contemporain et à la construction des objets du tourisme, existants et en projet.

Il a été établi que les déclivités du terrain sont favorables pour l'expansion et le développement ultérieur de l'habitat, car elles varient de 0 à 5°. Comme il est situé sur le terrain néogène, sujet à l'affouillement, où les processus de l'érosion sont d'intensité moyenne, il y a quelques terrains d'éboulement de moindre importance. L'abondance en eau (trois cours de rivières) et l'aqueduc construit donnent l'impression décevant qu'il n'y a ici aucun problème relatif à l'approvisionnement d'eau. Les conditions climatiques du bourg montrent que les températures ne sont pas trop élevées en été et que les automnes plus chauds que les printemps prolongent la saison touristique.

A cause de ses fonctions, la localité est le centre pour une dizaine d'agglomérations des environs. Elle rattache à elle d'une façon plus intensive cinq habitats à l'extrême est de la commune de Ljig, tandis que dans la zone plus large de son action se trouvent quatre habitats appartenant aux communes de Gornji Milanovac et d'Arandjelovac.